

تحلیل عوامل مؤثر بر روند تحولات گردشگری روستایی و روابط متقابل شهر و روستا (مطالعه موردی: شهرستان رودسر)

زهرا فروتن^۱، نصرالله مولائی هاشجین^{۲*}، محمد باسط قریشی^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

۲. استاد گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

۳. استادیار گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: nmolaeih@iaurasht.ac.ir

تاریخ دریافت: ۰۷ شهریور ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۰۷ آبان ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: در این پژوهش عوامل مؤثر بر تحولات گردشگری روستایی و روابط دو سویه شهر و روستا در طی سه دوره مقطع زمانی ماقبل ۱۳۵۷، ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ مورد واکاوی و بررسی قرار گرفت.

هدف: هدف این پژوهش تحلیل عوامل مؤثر بر تحولات گردشگری در روستاها و روابط متقابل شهر و روستا می‌باشد.

روش شناسی: بدین منظور ۳۴ پرسشنامه با ۲۳ گویه مطرح شده که توسط دهیاران روستاهای نمونه بدست آمده بود با استفاده از روش تحلیل عاملی برای سه دوره زمانی مورد بررسی قرار گرفت. در ابتدا روایی سوالات با استفاده از آزمون آلفای کرونبا برابر با ۰/۹۳۷ (عالی) تعیین شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو این پژوهش شهرستان رودسر که در غربی‌ترین نقطه استان گیلان و در مرز با استان مازندران می‌باشد و کشاورزی و باغداری از اهم فعالیت‌های اقتصادی مردم این شهرستان است.

یافته‌ها و بحث: نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی نشان داد تعداد ۷، ۶ و ۷ مولفه به ترتیب با تبیین ۸۶/۳۲، ۸۷/۳۲ و ۸۲/۲۲ درصد واریانس کل داده‌ها بعد از چرخش دورانی به روش واریماکس در دوره اول، دوم و سوم بعنوان اولویت‌های پاسخ دهندگان در نظر گرفته شد. بطوریکه مولفه اول در دو دوره اول با درصد واریانس ۱۶/۹، ۱۶/۶۳ از نوع زیست - محیطی و در دوره سوم با درصد واریانس ۲۷/۹۸ از نوع اقتصادی تعیین گردید. بنابراین از بین پنج مولفه اقتصادی، اجتماعی، زیست - محیطی، روابط شهر و روستا و تحولات گردشگری روستایی، دو مولفه زیست - محیطی و اقتصادی از مهمترین عامل‌های شناسایی شده در روند توسعه گردشگری روستایی و رابطه دو سویه روستا و شهر انتخاب شدند. مقدار بار عاملی ۷ مولفه دوره اول به ترتیب برابر با ۰/۸۹۴، ۰/۸۵۱، ۰/۸۲۵، ۰/۸۷۳، ۰/۹۱۱، ۰/۸۷۹ و ۰/۸۷۰، مقدار بار عاملی ۷ مولفه دوره دوم به ترتیب برابر با ۰/۹۴۵، ۰/۸۴۶، ۰/۸۱۷، ۰/۸۴۴، ۰/۷۷۶ و ۰/۷۱۶- و مقدار بار عاملی ۶ مولفه در دوره سوم به ترتیب برابر با ۰/۸۹۲، ۰/۸۶۰، ۰/۸۷۲، ۰/۸۴۵، ۰/۸۲۲ و ۰/۸۳۲ بدست آمد.

نتیجه‌گیری: در مجموع اولویت‌های زیست - محیطی، اقتصادی و فرهنگی از جمله مولفه‌های مهم در روند تحول گردشگری و رابطه شهر و روستا قلمداد می‌شود.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، روند، رابطه شهر و روستا، تحلیل عاملی، شهرستان رودسر.

مقدمه

در جوامع پیشرفته بخش اعظم جمعیت در شهرها اسکان یافته‌اند و مرام زندگی شهری مردم را در خود غرق کرده است. به این ترتیب روستا و زندگی مفهومی دور از ذهن و از طرفی جذاب برای این جمعیت شهرنشین به شمار می‌رود. این موضوع انگیزه اصلی تبدیل شدن روستا به یک مقصد گردشگری است. مقوله گردشگری روستایی از عوامل تاثیرگذار در ارتباط شهر و روستا می‌باشد، که پیامدهایی را به همراه خواهد داشت. (Khosravinejad et al, 2013) بدون شک یکی از مصادیق عینی مکانی تبدلات و جریان کالا، سرمایه، اطلاعات و انرژی روستا و شهر است. لذا توسعه رابطه سازمان یافته شهر و روستا زمینه‌های انتقال توسعه به حوزه نفوذ روستایی را فراهم ساخته و سبب ایجاد پیوندهای فضایی بین فعالیتهای کشاورزی و بازارهای مصرف و توسعه ظرفیت ارائه خدمات، توانمندسازی روستائیان و ... می‌شود. (Douglass, 1998). بنابراین پیوندهای روستایی - شهری پدیده‌های حاصل از تمایل دوسویه سکونتگاه‌های روستایی و کانون‌های شهری در عرصه منطقه‌ای است که به سبب جریان‌های مختلف، از جمله جریان افراد، کالاها، اطلاعات، فناوری، نوآوری و مانند آن پدید می‌آید. از اینرو پیوندهای روستایی - شهری در تنظیم و بیان سیاستهای توسعه با هدف کاهش فقر و حمایت از نقش مثبت مراکز شهری در توسعه نواحی روستایی پیرامونی مورد تاکید کارشناسان توسعه قرار دارد (Soltani Moghdas, 2013). گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار توسعه در جهان مطرح است و در حال حاضر بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنعت در جهان شناخته شده که دارای رشدی پایان ناپذیر و فزاینده‌ای است (Ziaee et al, 2014). به طور کلی گردشگری می‌تواند به عنوان ابزاری برای توسعه مناطق روستایی باشد چرا که این مقوله می‌تواند به عنوان یک منبع مالی جدید، وضعیت اقتصادی مردم محلی را بهبود و به عنوان منبعی در خصوص زدودن فقر، افزایش اشتغال‌زایی مطرح باشد.

همچنین گردشگری و توسعه روستایی دو عامل مرتبط به هم بوده که توسعه هر کدام بر دیگری اثری مثبت دارد (Arntzen et al, 2007). گردشگری روستایی به ایجاد نوعی ارتباط بین ساکنین مراکز شهری و روستایی منجر می‌گردد که نتایج آن دو جانبه است و علاوه بر آن نقش مؤثری در روابط آنها دارد. به عبارت دیگر با توسعه‌گذاران اوقات فراغت و سفر به مناطق روستایی پیرامون شهرها، شکل جدیدی از روابط شهر و روستا شکل گرفته که با سایر اشکال سنتی رابطه این مراکز متفاوت است. روند رشد و افزایش هجوم به نواحی روستایی حومه‌های شهری علاوه بر اثرات مثبت دارای اثرات منفی متعددی در زمینه روابط بین شهر و روستا است به طوری که توسعه گردشگری روستایی در مناطق پیرامون شهرهای بزرگ منجر به ایجاد امکانات اقامتگاهی، رفاهی و خدماتی شده است که ضمن ایجاد زمینه‌های درآمدزایی، جریان جدیدی از کالاها و خدمات را بین شهر و روستا به وجود آورده و به نظر می‌رسد این رابطه به مصرف بیشتر منابع روستایی نسبت به جامعه شهری منجر گشته و نوع جدیدی وابستگی اقتصاد روستایی به جوامع شهری را شکل داده است. در زمینه گردشگری روستایی مطالعات گسترده‌ای در سطح کشور انجام شده است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود. بررسی نقش گردشگری روستایی در روابط شهر و روستا در شهرستان طالقان نشان داد که جریان سرمایه‌ای با فروش محصولات کشاورزی و زمین‌ها شکل گرفته است و از نظر حفظ الگوهای زیست محیطی بیشتر اثرات منفی بوده و تخریب زمین‌ها و آلودگی صوتی و ترافیک افزایش یافته است. همینطور فروش محصولات کشاورزان به گردشگران در سال‌های اخیر به صورت عرضه مستقیم بوده و این خود ارتباطات دوسویه بین جامعه محلی و جامعه میهمان را بهبود بخشیده است (Ghadiri Masoum et al, 2012). تحلیل اثرات گردشگری بر روند توسعه روستا شهرها حاکی از آن است که شکل‌گیری هسته اولیه و رشد سریع مبتنی بر قابلیت‌های محیطی و ظرفیت‌های گردشگری به ویژه در خصوص چشمه‌های آبگرم بوده است. همچنین رابطه معنی‌داری بین تحولات کالبدی - فضایی سریع با بهره‌برداری از چشمه‌های آب درمانی وجود دارد، و تبدیل شهر اردبیل به عنوان مرکز استان در دو دهه اخیر، عامل مهم در رشد و توسعه سریع بوده است (Nazareian et al, 2015). همینطور تحلیل عوامل موثر در رقابت‌پذیری گردشگری شهرستان سریع نشان از آن دارد که از میان 6 شاخص در مدل تلفیقی کراچ - ریچی و کانو، به ترتیب منابع و جاذبه‌های محوری، مدیریت مقصد، عوامل تقویت کننده، برنامه‌ریزی خط مشی و توسعه

مقصد، رضایت گردشگران، عوامل و منابع پشتیبان، از اولویت برخوردارند (Afrakhteh et al, 2019). تبیین اثرات گردشگری در پایداری روستای شمشک تهران نشان داد که گردشگری با تشدید مشکلات زیست محیطی و همچنین ایجاد دوگانگی و تضاد در بافت کالبدی روستای مورد مطالعه منجر به ناپایداری محیطی - اکولوژیک و کالبدی گردیده است، اما در زمینه اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی، گردشگری با افزایش درآمد، کاهش مهاجرت‌های روستایی - شهری و در نتیجه بالابردن تمایل به ماندگاری در سکونتگاه روستایی منجر به پایداری اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی شده است (Lotfi et al, 2017). همچنین تبیین پیامدهای مکانی - فضایی گردشگری بر روستاهای شهرستان رضوانشهر بیانگر آن است که از دیدگاه جامعه نمونه و مشاهدات صورت گرفته، در شیوه ساخت و ساز، چشم‌انداز طبیعی روستا، کاربری زمین، مسائل زیست محیطی پیامدها منفی بوده است ولی پیامدهایی مانند ایجاد اشتغال، مستحکم‌سازی ساختمان، توسعه زیرساخت‌ها و افزایش آگاهی‌های مردم بومی، پیامدها مثبت ارزیابی شده است و در مجموع پیامدهای مکانی - فضایی در روستاهای ساحلی و کوهستانی بیشتر از روستاهای جلگه‌ای و کوهپایه‌ای بوده که برای کاهش اثرات منفی و افزایش اثرات مثبت مدل برنامه‌ریزی راهبردی مشارکتی همراه با نظام مدیریتی یکپارچه جهت حفظ و توسعه محیط روستا به عنوان بهترین راهبرد معرفی گردید (GhoreishiMinabad et al, 2014). در راستای بررسی تاثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دیدگاه جامعه محلی ابیانه مشخص شد که تاثیرگذاری فرهنگی معنی‌دار گسترش گردشگری در همه حوزه‌های آداب و رسوم محلی، روابط و انسجام اجتماعی، مبادلات فرهنگی، کالایی شدن فرهنگ محلی، توجه به میراث فرهنگی، آگاهی‌های عمومی، ناهنجاری‌های فرهنگی، نمودهای رفتاری و تغییرات یا واگشت فرهنگی در سطح روستا از دیدگاه ساکنان محلی وجود دارد. گذشته از تفاوت‌های جزئی و انگشت شمار، ارزیابی جامعه محلی حاکی از تضعیف همه موارد فوق و به عبارتی، بروز این تغییرات در محدوده گسست فرهنگی، البته با شدتهای ملایم بوده است (Amini & Zeidi, 2015). عنابستانی و مرادی برای تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان محلات از روش تحلیل سلسله مراتبی فازی (FAHP) استفاده و نشان دادند عوامل فرهنگی - اجتماعی با ضریب ۰/۷۶۸ تاثیرگذارترین عامل بر توسعه گردشگری کشاورزی است. از این منظر قطب گردشگری با ضریب تاثیر ۰/۷۶۸، فرهنگسازی با ضریب تاثیر ۰/۷۶۸ و تبلیغات با ضریب تاثیر ۰/۷۶۸ بیشترین نقش را در توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان محلات ایفا می‌کنند (Anabestani & Moradi, 2020). نتایج بدست آمده از نقش محوری گردشگری روستایی در توسعه نواحی روستایی ناحیه تفتان، شهرستان خاش نشان داد که استعداد و قابلیت روستاهای مورد مطالعه در جذب گردشگر در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی و نیازمندی‌های آنها جهت بهره‌برداری از صنعت گردشگری و توسعه آن بسیار بالا است. در این میان روستاهای تمندان، کوشه و سنگان به ترتیب دارای قابلیت بیشتری بوده و لازم است در الویت برنامه‌های توسعه گردشگری قرار گیرند (Anvari et al, 2012). همچنین بررسی اثرات گردشگری در توسعه روستایی قزقانچای شهرستان فیروزکوه نشان می‌دهد رابطه معنی‌داری بین توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و توریسم وجود دارد. درصد معنی‌داری نیز ۹۰ بوده و همچنین رابطه معنی‌داری بین رفتار مردم بومی و استقبال گردشگر شناسایی شد (Rahmani Seryasat et al, 2013). ساسو و اپوران (۲۰۱۶) با مرور روندهای نو در گردشگری، مفاهیم خلاقیت، اصالت و ارتباط آنها با گردشگری روستایی را بررسی کرده‌اند. آنها معتقدند برجسته کردن ویژگی‌های اصیل روستا در ارتباط با گردشگری کشاورزی (انجام آن توسط گردشگران)، گردشگری قومی (زندگی در اقلیت‌های محلی)، طبیعت‌گردی (از لحاظ اکولوژیکی)، گردشگری خلاق (فعالیت‌های خلاقانه به همراه مردم محلی) و گردشگری آشپزی (غذاهای محلی و نوشیدنی‌ها) مشخص می‌شود (Sasu & Epuran, 2016). بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار روستایی (منطقه روستایی شاندیز) نشان داد توریسم روستایی می‌تواند باعث گسترش ظرفیت‌های پایدار از طریق تنوع اقتصادی، کارآفرینی و تولید سرمایه محلی گردد. در حقیقت گردشگری روستایی بعنوان یک مولفه مرکزی در نظر گرفته شده است که فرصت‌های جدید برای ساکنان روستا ایجاد می‌کند (Soltani Moqadas, 2018) خراسانی و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SOAR در روستای کندوان» به این نتیجه

رسیدند که برای اجرای استانداردهای معماری یونسکو جهت ثبت جهانی روستا، لازم است کندوان جدیدی در کنار روستای قدیمی ایجاد گردد. همچنین برگزاری جشنواره، نمایشگاه‌ها و بازارهای هفتگی برای توسعه گردشگری منطقه‌ای پیشنهاد گردید. ایجاد امکانات گردشگری از قبیل ساخت پارکینگ‌های متعدد، مجموعه تفریحی، طراحی وب سایت‌ها و ساخت هتل نیز از دیگر توصیه‌های محققین در توسعه گردشگری این روستا است (Khorasani et al, 2017). استراتژی‌های توسعه گردشگری روستای می‌شخاص استان ایلام با روش SWOT بررسی و فاکتورهای درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و بیرونی (تحدیدها و فرصت‌ها) منطقه را با این تکنیک رتبه‌بندی شدند. نتایج نشان داد مزیت‌ها (قوت‌ها و فرصت‌ها) با مقدار ۵/۸۷ بزرگتر از نرخ محدودیت‌ها (ضعف‌ها و تحدیدها) با مقدار ۴/۵۳۱ است و راهبرد گردشگری در حال توسعه روستایی در این منطقه باید بکار برده شود. (Eshraghi Samani et al, 2016) یاکوب و همکاران نشان دادند اثر گردشگری و جوامع محلی می‌تواند مستقیماً بر مزیت‌های رقابتی دهکده‌های گردشگری ریجنسی کرینچی تاثیر بگذارد. همچنین دهکده‌های گردشگری در جذب بازدیدهای گردشگری بسیار موثر است. علاوه بر این، بهره‌مندی راهبردی از یک دهکده توریستی بین اثرات گردشگری و جامعه محلی با توجه به بازدیدهای گردشگری قرار می‌گیرد (Yacob et al, 2020). نویمایر و پولرمن گردشگری روستایی را به عنوان محرک توسعه روستایی می‌دانند. همچنین نشان داده شد، حتی اگر گردشگری در اکثر مناطق روستایی فقط اثرات اقتصادی اندکی داشته باشد یا نشان‌دهنده عامل شکست توسعه منطقه‌ای باشد، اما می‌تواند پیامدهای مهم غیر اقتصادی را ایجاد کند. بنابراین، حتی در مناطقی که برای گردشگری مناسب نیستند، گردشگری می‌تواند به عنوان وسیله‌ای برای توسعه روستایی عمل کند. از این رو تهیه استراتژی مناسب و در نظر گرفتن شرایط خاص منطقه و پتانسیل‌های موفقیت مهم بنظر می‌رسند (Neumeier & Pollermann, 2014).

شهرستان رودسر در غربی‌ترین نقطه استان گیلان و در مرز با استان مازندران قرار گرفته و کشاورزی و باغداری از اهم فعالیت‌های اقتصادی مردم این شهرستان است که البته در دو دهه اخیر با رشد شهرنشینی و نیز گسترش صنعت گردشگری، تحولاتی در زمینه‌های اقتصادی، کالبدی و اجتماعی روستاهای این شهرستان اتفاق افتاده است که برخی از آنها موجبات توسعه و پیشرفت و برخی نیز به عنوان تهدید می‌تواند قلمداد گردد. در این پژوهش، تبیین عوامل موثر بر روند توسعه و تحول گردشگری و تاثیر آن در روابط شهر رودسر و روستاهای پیرامونی آن در طی سه دهه مد نظر است.

روش شناسی

به منظور انجام این پژوهش به دو روش اسنادی و میدانی به تهیه اطلاعات و تجزیه و تحلیل و تلفیق آنها اقدام شده است. این پژوهش از حیث هدف کاربردی بوده و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد. بر اساس جدول مورگان برای ۴۱۹ روستا (مقصد گردشگری) می‌بایست ۱۸۱ پرسشنامه پر نمود اما از آنجا که این تحقیق کاربردی است و نیاز به داده‌هایی مناسب و مستند دارد لذا تنها می‌توان از مسئولین روستاها و شهرستان رودسر در زمینه شاخص‌های تعریف شده اطلاعات به دست آورد. لذا تعداد ۳۴ پرسشنامه بین دهیاران روستاهای منتخب پخش گردید که حجم نمونه این پژوهش را تشکیل می‌دهند (جدول ۱).

جدول ۱. جامعه آماری و جامعه نمونه بخش‌های مختلف شهرستان رودسر

بخش	مرکزی	رحیم آباد	چابکسر	کلاچای	جمع کل
جامعه آماری (تعداد روستا)	۷۳	۲۱۷	۵۷	۷۲	۴۱۹
جامعه نمونه (تعداد روستا)	۷	۱۱	۷	۹	۳۴

همچنین روایی پرسشنامه تدوین شده در ۲۳ گویه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ تعیین شد. این ضریب برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرش‌ها، قضاوت‌ها و سایر مقولاتی که اندازه‌گیری آنها آسان نیست به کار می‌رود.

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^K \sigma_i^2}{\sigma^2} \right) \quad (1)$$

در این رابطه K تعداد گویه‌ها، σ_i^2 واریانس نمرات مربوط به گویه شماره i ام و σ^2 نیز واریانس جمع نمره‌های هر پاسخگو است. در جدول ۲ ضریب آلفای کرونباخ و پایایی درونی آن آورده شده است. با توجه به ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳۷، روایی پرسش‌نامه در حد عالی بوده و مورد تایید قرار می‌گیرد. (Gheyasvand, 2013: 64)

جدول ۲. ضریب آلفای کرونبا و پایایی درونی آن

ردیف	۱	۲	۳	۴	۵	۶	آزمون کرونباخ
ضریب آلفای کرونباخ	$\alpha \geq 0.9$	$0.9 > \alpha \geq 0.8$	$0.8 > \alpha \geq 0.7$	$0.7 > \alpha \geq 0.6$	$0.6 > \alpha \geq 0.5$	$\alpha > 0.5$	۰/۹۳۷
پایایی درونی	عالی	خوب	قابل قبول	مورد سوال	ضعیف	غیر قابل قبول	عالی

به منظور کاهش مجموعه متغیرها از روش تحلیل عاملی استفاده شد. در این روش ماتریسی به ابعاد $n \times m$ که n آن نشان‌دهنده سطر و m آن بیانگر ستون است. سطر ماتریس تشکیل شده نشان‌دهنده مکان (روستا) و ستون نیز نشان‌دهنده گویه‌ها (متغیرها) می‌باشد. در نهایت ماتریس ورودی برای تحلیل عاملی بصورت زیر تنظیم گردید.

$$R = \begin{bmatrix} c_1 & v_1 & v_2 & \dots & v_{23} \\ c_2 & & & & \\ \vdots & & & & \\ c_{34} & & & & \end{bmatrix}$$

در اینجا v و c به ترتیب بیانگر گویه‌ها و مکان هستند. بعد از تنظیم ماتریس داده‌ها، ماتریس همبستگی براساس فرمول ذیل محاسبه می‌گردد.

$$r_{v_{1,2}} = \frac{\sum_{i=1}^n (v_1 - \bar{v}_1)(v_2 - \bar{v}_2)}{NS_{v_1} \cdot S_{v_2}} \quad (2)$$

ماتریس ضریب همبستگی $n \times m$ برابر با 23×23 بدست می‌آید. ماتریس حاصل، یک ماتریس متقارن بوده و ضرایب همبستگی واقع در قطر ماتریس ۱ است، زیرا همبستگی هر متغیر را با خودش بیان می‌کند.

$$R = \begin{bmatrix} v_1 & v_2 & \dots & v_{23} \\ v_1 & & & \\ \vdots & & & \\ v_{23} & & & \end{bmatrix}$$

ماتریس بارگویه‌ها در واقع ارتباط بین متغیر با عامل‌ها است. در واقع بارگویه‌ها همان همبستگی بین متغیرها با عامل‌های تعیین شده است. مجموع مجدورات بارهای عاملی هر عامل را مقدار ویژه آن عامل می‌نامند. مقدار ویژه با استفاده از رابطه زیر قابل محاسبه است:

$$\lambda_1 = \sum_{j=1}^m b_{j1}^2 \quad (3)$$

از تقسیم مقدار ارزش ویژه هر مولفه بر مجموع واریانس متغیرها سهم درصدی هر مولفه بدست می‌آید:

$$pev_j = \frac{ev_j}{k} \times 100 \quad (4)$$

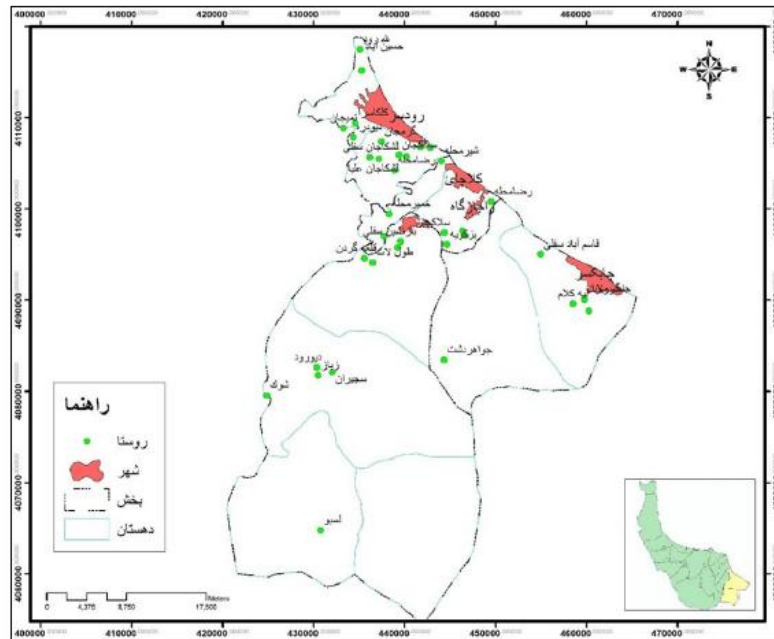
که در آن pev_j درصد مقدار ویژه عامل j ام از کل واریانس متغیرهاست و ev_j نیز مقدار ویژه عامل j ام و k هم مقدار ویژه کل متغیرها که معادل تعداد متغیرهاست (Mansourfar, 2009: 364).

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان رودسر با مساحت ۱۳۵۴ کیلومتر مربع در شرق استان گیلان و در فاصله ۷۲ کیلومتری رشت بین 36° و $38'$ تا 37° و $13'$ عرض شمالی و 50° و $7'$ تا 50° و $37'$ طول شرقی قرار گرفته است (شکل ۱). این شهرستان دارای چهار بخش (چابکسر، رحیم‌آباد، کلاچای و مرکزی و ده دهستان می‌باشد. این شهرستان از شمال به دریای خزر، از جنوب به رشته کوه‌های البرز، از شرق به رامسر و از غرب به شهرستان املش و لنگرود منتهی می‌شود. از نظر ناهمواری‌ها، از دو قسمت کوهستانی و جلگه‌ای تشکیل یافته است که بخش کوهستانی، قسمت اعظم وسعت این شهرستان را در بر گرفته و ناحیه جنوبی شهرستان را شامل می‌شود و جزء کوه‌های البرز غربی است و به نام اشکور خوانده می‌شود. این کوه‌ها سرچشمه تمام رودهایی است که به حوضه آبریز دریای خزر در محدوده شهرستان رودسر وارد می‌شوند.

جدول ۳. جمعیت و نسبت جنسی شهرستان رودسر به تفکیک شهر و روستا (سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵)

جمعیت کل		جمعیت شهری			جمعیت روستایی					
مرد	زن	نسبت جنسی کل	مرد	زن	نسبت جنسی شهری	مرد	زن	نسبت جنسی روستایی		
۱۴۷۳۹۹	۷۳۷۱۱	۱۰۰/۰۳	۷۳۷۰۹	۳۶۶۷۹	۳۷۰۳۰	۹۹/۰۵	۷۳۶۸۹	۳۷۰۳۱	۲۶۶۵۸	۱۰۱/۰۲

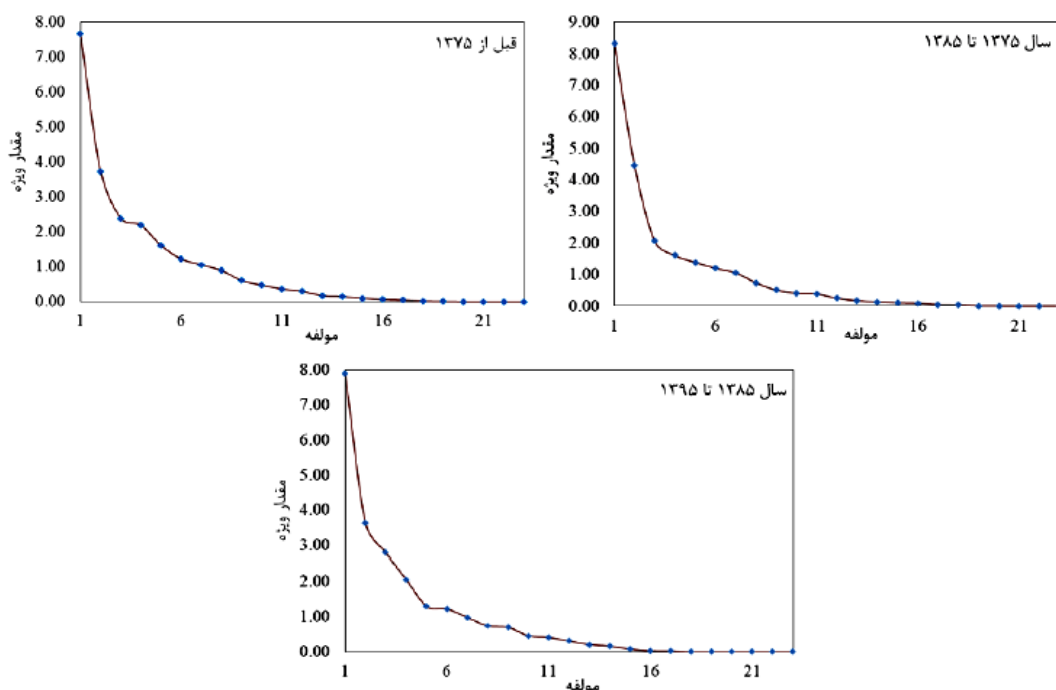
شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

جمعیت شهرستان رودسر براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۴۷۳۹۹ نفر بوده است که ۷۳۷۰۹ نفر آن ساکن مناطق شهری و ۷۳۶۸۹ نفر آن در مناطق روستایی ساکن هستند. ۳۷۰۳۱ نفر از جمعیت روستایی را مردان و ۳۶۶۵۸ نفر آن را زنان تشکیل می‌دهند. نسبت جمعیت روستایی در این شهرستان ۱۰۱/۰۲ درصد و در مناطق شهری ۹۹/۰۵ درصد در سرشماری سال ۱۳۹۵ بدست آمد. در جدول ۳ جمعیت و نسبت جنسی شهرستان رودسر به تفکیک مرد و زن در مناطق شهری و روستایی آورده شده است. این شهرستان جاذبه‌های دیدنی متعددی نظیر چشمه آب معدنی سجیران، کاخ اختصاصی رضاشاه، کاخ ناهارخوران، قلعه بندین، پل آجری تمیجان، بقعه سید احمد و آقا سید حیدر، بقعه پیر، بقعه پیر محله رانکوه، مجموعه میدان شهر رودسر، مسجد جامع امیر بنده، بقعه آقا سید معین و مبین، بقعه سید ابوجعفر ثیری، بقعه مرتضی و سید ابراهیم و بقعه امامزاده آقا سید ابوالحسن را در دل خود جای داده است.

یافته‌ها و بحث

برای کشف جنبه‌های اصلی اثرات مولفه‌های مختلف در تحولات گردشگری روستاهای شهرستان رودسر در طی سه دوره، ماقبل ۱۳۷۵، ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ از روش تحلیل عاملی استفاده شد. این روش به منظور کاهش و تلخیص ابعاد داده استفاده شده تا عوامل مؤثر بر تحولات گردشگری روستایی این ناحیه برحسب اولویت شناسایی شود. نتایج حاصل از تحلیل عاملی گویه‌های مختلف بکار رفته در این تحقیق در طی سه دوره در جدول ۴ تا ۶ آورده شده است. برای اطمینان از کفایت داده‌ها از آزمون KMO استفاده شد. نتایج حاصل از این آزمون بیانگر کفایت داده‌ها جهت تحلیل عاملی است. در این آزمون فرض صفر مبنی بر همبسته بودن متغیرها (گویه‌ها) مد نظر بوده و در غیر اینصورت فرض خلاف صفر مبنی بر عدم همبسته بودن متغیرها تایید می‌شود. همچنین مقدار آماره KMO به سه گروه بزرگتر از ۰/۷، ۰/۵ تا ۰/۷ و کمتر از ۰/۵ تقسیم می‌شود که در دو گروه اول شرایط برای تحلیل عاملی مناسب و در حالت سوم داده‌ها برای تحلیل عاملی کافی نیست. در این تحقیق داده‌ها برای تحلیل عاملی تناسب لازم را دارا بوده است. در جداول ۴ تا ۶ مقدار ویژه اولیه، مجموع مربع بارهای استخراج شده در حالت غیر دورانی و مجموع مربع بارهای استخراجی در حالت دورانی به روش واریماکس آورده شده است. در روش تحلیل عاملی به تعداد متغیرها (گویه‌ها) نیز عامل استخراج می‌شود که به دلیل کاهش متغیرها در این روش، متغیرهایی

که دارای مقدار ویژه اولیه بیشتر از ۱ دارند بعنوان مولفه شناسایی شده و بقیه متغیرها که مقدار ویژه آنها کمتر از ۱ است به دلیل عدم اهمیت از مطالعه حذف شدند. البته مقدار ویژه اولیه ۱ برای تفکیک متغیرهای معتبر و نامعتبر نیز ممکن است توسط محقق به مقادیر کمتر از آن یعنی ۰/۹ یا کمتر، بنا به ضرورت تغییر کند.

شکل ۲. نمودار سنگریزه برای تعیین مولفه‌ها در سه دوره مورد مطالعه

چنانکه مشاهده می‌شود تعداد متغیرهای اولیه پس از تجزیه به هفت مولفه اصلی برای دوره ماقبل ۱۳۷۵ تقلیل یافته است که این ۷ مولفه با مقدار ویژه اولیه بیشتر یا مساوی یک در حدود ۸۶/۳۲ درصد واریانس داده‌ها یا متغیرهای اولیه را تبیین کرده است. تعداد مولفه اصلی متغیرها (گویه‌ها) در طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ همانند دوره قبل آن نیز ۷ مولفه تعیین شد بطوریکه درصد تبیین واریانس هر مولفه بعد از چرخش محور مولفه‌ها به روش واریماکس تغییر کرده و در مجموع ۸۷/۳۲ درصد واریانس داده‌ها توسط ۷ مولفه اصلی قابل تبیین است. در دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ تعداد مولفه‌های تعیین شده به ۶ تقلیل یافته و ۸۲/۲۲ درصد واریانس کل داده‌ها توسط این مولفه‌ها تبیین گردید. در جدول ۴ کاملاً واضح است که درصد واریانس تبیین شده توسط مولفه‌های غیردورانی و دورانی باهم متفاوت بوده، اما تغییری در واریانس کل داده‌ها ایجاد نشده است. بعبارتی بعد از چرخش محورهای متعامد از واریانس مولفه اول (۳۳/۳۸ درصد) کاسته شده و به درصد سایر مولفه‌ها افزوده شده است.

در مجموع مولفه اول تا هفتم بعد از چرخش متعامد به روش واریماکس به ترتیب ۱۶/۹، ۱۵/۹۸، ۱۳/۴۱، ۱۲/۷۷، ۱۰/۶۳، ۹/۶۲ و ۶/۹۹ درصد واریانس داده‌ها یا متغیرها را تبیین کرده‌اند. در همین راستا در دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ نیز هفت مولفه تعیین شده بعد از چرخش متعامد ۱۶/۶۳، ۱۴/۸۴، ۱۴/۵۱، ۱۱/۶۷، ۱۱/۴۲، ۹/۵ و ۸/۷۵ درصد واریانس متغیرها و در مجموع ۸۷/۳۲ درصد کل واریانس را ارزیابی و تبیین می‌کنند. و در نهایت در دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ تعداد مولفه‌ها به ۶ عدد تقلیل یافته و به ترتیب هر یک از مولفه اول تا چهارم ۲۷/۹۸، ۱۴، ۱۱/۲۸، ۱۰/۱۹، ۹/۷۶ و ۸/۹۹ درصد واریانس داده‌ها و در مجموع ۸۲/۲۲ درصد کل واریانس تبیین شده است. واریانس تبیین شده توسط مولفه اول تا آخر نیز در هر سه دوره حالت کاهشی دارد. باید گفت با چرخش محورها واریانس تبیین شده توسط هر مولفه نسبت به حالت غیردورانی آن دقیق‌تر و منطقی‌تر بنظر میرسد. همچنین واریانس کل سه دوره یعنی ۸۶/۳۲، ۸۷/۳۲ و ۸۲/۲۲ برای مطالعات در حوزه علوم انسانی بسیار مطلوب و عالی است.

جدول ۴. عامل‌های مستخرج، مقدار ویژه و درصد تبیین شده توسط هر یک از عامل‌ها (مقابل ۱۳۷۵)

عامل	مقدار ویژه اولیه			مجموع مربع بارهای استخراج شده (بدون دوران)			مجموع مربع بارهای دوران یافته (واریماکس)		
	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
اول	۷/۶۷	۳۳/۳۸	۳۳/۳۸	۷/۶۷	۳۳/۳۸	۳۳/۳۸	۳/۸۸	۱۶/۹۰	۱۶/۹۰
دوم	۳/۷۳	۱۶/۲۱	۴۹/۵۹	۳/۷۳	۱۶/۲۱	۴۹/۵۹	۳/۶۷	۱۵/۹۸	۳۲/۸۸
سوم	۲/۳۸	۱۰/۳۶	۵۹/۹۵	۲/۳۸	۱۰/۳۶	۵۹/۹۵	۳/۰۸	۱۳/۴۱	۴۶/۲۹
چهارم	۲/۱۸	۹/۵۰	۶۹/۴۵	۲/۱۸	۹/۵۰	۶۹/۴۵	۲/۹۲	۱۲/۷۷	۵۹/۰۷
پنجم	۱/۶۰	۶/۹۷	۷۶/۴۲	۱/۶۰	۶/۹۷	۷۶/۴۲	۲/۴۴	۱۰/۶۳	۶۹/۶۹
ششم	۱/۲۲	۵/۳۳	۸۱/۷۴	۱/۲۲	۵/۳۳	۸۱/۷۴	۲/۲۱	۹/۶۳	۷۹/۳۲
هفتم	۱/۰۵	۴/۵۸	۸۶/۳۲	۱/۰۵	۴/۵۸	۸۶/۳۲	۱/۶۱	۶/۹۹	۸۶/۳۲

جدول ۵. عامل‌های مستخرج، مقدار ویژه و درصد تبیین شده توسط هر یک از عامل‌ها (۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵)

عامل	مقدار ویژه اولیه			مجموع مربع بارهای استخراج شده (بدون دوران)			مجموع مربع بارهای دوران یافته (واریماکس)		
	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
اول	۸/۳۲	۳۶/۱۹	۳۶/۱۹	۸/۳۲	۳۶/۱۹	۳۶/۱۹	۳/۸۲	۱۶/۶۳	۱۶/۶۳
دوم	۴/۴۶	۱۹/۳۸	۵۵/۵۶	۴/۴۶	۱۹/۳۸	۵۵/۵۶	۳/۴۱	۱۴/۸۴	۳۱/۴۷
سوم	۲/۰۶	۸/۹۶	۶۴/۵۲	۲/۰۶	۸/۹۶	۶۴/۵۲	۳/۳۴	۱۴/۵۱	۴۵/۹۸
چهارم	۱/۶۱	۶/۹۸	۷۱/۵۱	۱/۶۱	۶/۹۸	۷۱/۵۱	۲/۶۸	۱۱/۶۷	۵۷/۶۵
پنجم	۱/۳۸	۶/۰۲	۷۷/۵۳	۱/۳۸	۶/۰۲	۷۷/۵۳	۲/۶۳	۱۱/۴۲	۶۹/۰۶
ششم	۱/۲۰	۵/۲۱	۸۲/۷۵	۱/۲۰	۵/۲۱	۸۲/۷۵	۲/۱۸	۹/۵۰	۷۸/۵۶
هفتم	۱/۰۵	۴/۵۷	۸۷/۳۲	۱/۰۵	۴/۵۷	۸۷/۳۲	۲/۰۱	۸/۷۵	۸۷/۳۲

جدول ۶. عامل‌های مستخرج، مقدار ویژه و درصد تبیین شده توسط هر یک از عامل‌ها (۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵)

عامل	مقدار ویژه اولیه			مجموع مربع بارهای استخراج شده (بدون دوران)			مجموع مربع بارهای دوران یافته (واریماکس)		
	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی
اول	۷/۹۰	۳۴/۳۵	۳۴/۳۵	۷/۹۰	۳۴/۳۵	۳۴/۳۵	۶/۴۴	۲۷/۹۸	۲۷/۹۸
دوم	۳/۶۳	۱۵/۷۹	۵۰/۱۴	۳/۶۳	۱۵/۷۹	۵۰/۱۴	۳/۲۲	۱۴	۴۱/۹۸
سوم	۲/۸۱	۱۲/۲۰	۶۲/۳۴	۲/۸۱	۱۲/۲۰	۶۲/۳۴	۲/۵۹	۱۱/۲۸	۵۳/۲۷
چهارم	۲/۰۵	۸/۹۲	۷۱/۲۶	۲/۰۵	۸/۹۲	۷۱/۲۶	۲/۳۴	۱۰/۱۹	۶۳/۴۶
پنجم	۱/۲۹	۵/۶۴	۷۶/۸۹	۱/۲۹	۵/۶۴	۷۶/۸۹	۲/۲۵	۹/۷۶	۷۳/۲۳
ششم	۱/۲۲	۵/۳۳	۸۲/۲۲	۱/۲۲	۵/۳۳	۸۲/۲۲	۲/۰۷	۸/۹۹	۸۲/۲۲

در جداول ۷ تا ۹ متغیرها (گویه‌ها) و بار عاملی اختصاص یافته به هر یک از آنها (بالاترین بار عاملی) آورده شده است. عبارتی ساختار عامل‌های استخراجی را با توجه به همبستگی بین آنها و متغیرهای اولیه نشان می‌دهد. این ضرایب در واقع بالاترین بار عاملی اختصاص یافته به هر یک از متغیرها است. با استفاده از بارهای عاملی مختص به هر یک از متغیرها و همچنین در نظر گرفتن مولفه مورد نظر می‌توان اولویت‌های مربوط به تحولات گردشگری هر دوره را تعیین نمود، و همچنین با توجه به میزان بارگیری عاملی یا همبستگی هر عامل با متغیرهای اولیه، می‌توان به نامگذاری آنها اقدام کرد. همانگونه که در جدول ۷ مشاهده می‌شود ضرایب بارهای عاملی به ترتیب نزولی و براساس اولویت اول تا هفتم (مولفه اول تا هفتم) تنظیم و آورده شده است. با توجه به محتوی جدول ۷، در ادامه اقدام به نامگذاری و توصیف عامل‌ها برای دوره ماقبل ۱۳۷۵ شده است.

- اولین و مهمترین مولفه با مقدار ویژه ۳/۸۸ و تبیین ۱۶/۹ درصد از واریانس داده‌ها نشان‌دهنده "میزان مشارکت مردم در بهبود و تعمیر و ساخت زیرساخت‌های گردشگری است. عبارتی مهمترین عامل در گردشگری روستایی و روابط متقابل شهر روستا نیز از جنبه "زیست-محیطی" مهم تلقی می‌شود. گویه‌های واقع در مولفه اول نشان می‌دهد عامل اول به ترتیب از گویه‌های زیست-محیطی، تحولات گردشگری روستایی و اقتصادی بارگیری کرده است.

- دومین عامل با مقدار ویژه ۳/۶۷ و تبیین ۱۵/۹۸ درصد واریانس داده‌ها بیانگر "ایجاد فرصت‌هایی جهت مبادله فرهنگی بین مردم و گردشگران" است. در واقع دومین عامل در گردشگری روستایی از نقطه نظر "تحولات گردشگری روستایی" مد نظر بوده و از گویه‌های مولفه‌های دیگر همچون روابط شهر و روستا، اقتصادی و همچنین دو گویه "ایجاد مراکز تفریحی یا اقامتی در این روستا" و "میزان شغل‌های ایجاد شده در این روستا در ارتباط با گردشگری" از مولفه تحولات گردشگری روستایی بارگیری کرده است.
- سومین مولفه با مقدار ویژه ۳/۰۸ و تبیین ۱۳/۴۱ درصد واریانس داده‌ها نشان می‌دهد مولفه زیست محیطی از اهمیت زیادی در تحول گردشگری روستایی برخوردار است. البته مولفه اجتماعی با دو گویه "تاثیر گردشگری در بهبود کیفیت زندگی مردم روستا" و "میزان مشارکت مردم در بهبود گردشگری روستا" از مولفه زیست-محیطی بارگیری کرده است.
- مولفه چهارم با مقدار ویژه ۲/۹۲ و تبیین ۱۲/۷۷ درصد واریانس داده‌ها نشان‌دهنده اهمیت مولفه اقتصادی در تحولات گردشگری روستایی است. سایر مولفه‌ها که در این زیر مجموعه بارگذاری شدند شامل مولفه تحولات گردشگری روستایی، زیست-محیطی و مولفه اجتماعی است.
- مولفه پنجم با مقدار ویژه ۲/۴۴ و تبیین ۱۰/۶۳ درصد واریانس داده‌ها بیانگر نقش و تاثیر مولفه اجتماعی در تحولات گردشگری روستایی شهرستان رودسر است. علاوه بر این مولفه، از مولفه "روابط شهر و روستا" با گویه "میزان مهاجرت معکوس از شهر به این روستا" بارگیری شده است.
- مولفه ششم با مقدار ویژه ۲/۲۱ و تبیین ۹/۶۲ درصد واریانس داده‌ها نشان از تاثیر مولفه روابط شهر روستا بر تحول گردشگری روستایی شهرستان رودسر دارد.
- در نهایت مولفه هفتم با مقدار ویژه ۱/۶۱ و تبیین ۶/۹۹ درصد واریانس داده نشان می‌دهد که مولفه زیست محیطی مجدداً بعنوان یکی از عوامل موثر بر تحولات گردشگری روستایی است و تکرار این مولفه بعنوان مولفه اول، چهارم و هفتم نشان از اهمیت آن از نقطه نظر پاسخ‌دهندگان در گردشگری روستاهای این ناحیه است.

جدول ۷. ماتریس بارگویی‌های هر یک از متغیرها نسبت به عامل‌های تعیین شده (در حالت دورانی) (مقابل ۱۳۷۵)

متغیرها (گویه‌ها)	مولفه‌ها						
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
میزان مشارکت مردم در بهبود و تعمیر و ساخت زیرساخت‌های گردشگری	۰/۸۹۴	ز-م					
وجود اقامتگاه و مهمانخانه‌های ارزان قیمت و خانه‌های اجاره‌ای	۰/۸۳۱	ت-گ-ر					
وجود گردشگران موجب رونق اقتصادی	۰/۷۱۱	اقتصادی					
تاثیر گردشگری در ایجاد اشتغال	۰/۶۰۱	اقتصادی					
میزان تنوع شغلی ایجاد شده در نتیجه گردشگری	۰/۵۵۵	اقتصادی					
ایجاد فرصت‌هایی جهت مبادله فرهنگی بین مردم و گردشگران	۰/۸۵۱	ت-گ-ر					
استقبال شهرنشینان یا گردشگران از محصولات تولیدی در بازار محلی	۰/۷۴۴	ر-ش-ر					
تاثیر گردشگری در بازگشت نیروی کار به روستا	۰/۷۴۱	اقتصادی					
ایجاد مراکز تفریحی یا اقامتی در این روستا	۰/۵۴۶	ت-گ-ر					
میزان شغل‌های ایجاد شده در این روستا در ارتباط با گردشگری	۰/۵۴۳	ت-گ-ر					
تاثیر گذاری معماری شهری در پدید آوردن چشم‌اندازهای (معماری) جدید	-۰/۸۲۵	ز-م					
تاثیر گردشگری در بهبود کیفیت زندگی مردم روستا	۰/۸۰۶	اجتماعی					
میزان مشارکت مردم در بهبود گردشگری روستا	۰/۷۶۲	اجتماعی					
میزان فروش محصولات تولیدی روستا به گردشگران	۰/۸۷۳	اقتصادی					
میزان مهاجرت به شهر در این روستا	-۰/۶۰۰	ت-گ-ر					
بهبود کیفیت محیط زیست روستاها از لحاظ بهداشت و زیاده	۰/۵۹۷	ز-م					
ورود گردشگری تا چه حد موجب گسترش ناهنجاری شده (اختیاد انجام منکرات)	۰/۵۷۹	اجتماعی					
میزان امنیت جاده‌های روستا	۰/۶۱۱	اجتماعی					
میزان مهاجرت معکوس از شهر به این روستا	۰/۸۱۷	ر-ش-ر					
میزان آگاهی مردم محلی در رابطه با برخورد و تعامل با گردشگران	۰/۸۷۹	ر-ش-ر					
تعداد گردشگران ورودی به روستا	۰/۸۳۱	ر-ش-ر					
میزان از بین رفتن زمینهای زراعی در نتیجه ورود گردشگران	۰/۸۷۰	ز-م					
تاثیر گردشگران در تغییر کاربری اراضی	۰/۶۴۲	ز-م					

با توجه به نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی مولفه‌های مؤثر بر تحولات گردشگری در طی دوره ماقبل ۱۳۷۵ مشخص شد هفت مولفه برحسب اولویت یعنی "زیست - محیطی"، "تحولات گردشگری روستایی"، "زیست - محیطی"، "اقتصادی"، "اجتماعی"، "روابط شهر و روستا" و "مجددا" زیست - محیطی "بر توسعه و تحول گردشگری و روابط شهر روستا تاثیرگذار هستند. ترتیب مولفه‌ها نشان از اهمیت سلسله مراتبی آنها در گردشگری و رابطه شهر و روستا جهت رونق این صنعت با توجه به اولویت‌های تعیین شده دارد. در دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ همان سوالات برای پاسخ دهندگان مطرح شد و با توجه به نتایج حاصل از تحلیل عاملی بر روی سوالات رتبه‌ای، اولویت‌های زیر جهت تحول گردشگری و روابط شهر روستا در نظر گرفته شد.

- مولفه اول با مقدار ویژه ۳/۸۲ و تبیین ۱۶/۶۳ درصد از واریانس کل بعنوان مهمترین عامل در توسعه و تحول گردشگری روستاهای شهرستان رودسر در نظر گرفته شد. مولفه زیست محیطی در دوره دوم هم از جمله عوامل توسعه گردشگری روستایی و تحول این مهم تلقی می‌شود. علاوه بر آن، مولفه اقتصادی با پنج گویه اقتصادی "میزان فروش محصولات تولیدی روستا به گردشگران"، "تاثیر گردشگری در ایجاد اشتغال"، "میزان تنوع شغلی ایجاد شده در نتیجه گردشگری"، "وجود گردشگران موجب رونق اقتصادی" و "تاثیر گردشگری در بازگشت نیروی کار به روستا" از مولفه زیست - محیطی بارگیری کرده است.
- مولفه دوم با مقدار ویژه ۳/۴۱ و تبیین ۱۴/۸۴ درصد از واریانس کل بعنوان اولویت دوم و با عنوان "تحول گردشگری روستایی" در نظر گرفته شد. دو گویه از همین مولفه و یک گویه هم از مولفه زیست - محیطی بارگیری شده است. در نتیجه دومین مولفه با گویه "میزان شغل‌های ایجاد شده در این روستا در ارتباط با گردشگری" از لحاظ تحول در گردشگری روستایی مهم تلقی می‌گردد. سایر گویه‌ها در این مولفه شامل "وجود اقامتگاه و مهمانخانه‌های ارزان قیمت و خانه‌های اجاره‌ای"، "ایجاد مراکز تفریحی یا اقامتی در این روستا" و "میزان مشارکت مردم در بهبود و تعمیر و ساخت زیرساخت‌های گردشگری" هستند.
- مولفه سوم با مقدار ویژه ۳/۳۴ و تبیین ۱۴/۵۱ درصد واریانس کل داده‌ها نیز با عنوان "مولفه اجتماعی" شناخته شده است. دو گویه دیگر در این مولفه از مولفه "اجتماعی" و "تحول گردشگری روستایی" بارگذاری شده است.

- مولفه چهارم با مقدار ویژه ۲/۶۸ و تبیین ۱۱/۶۷ درصد واریانس کل بعنوان مولفه سوم با عنوان "مولفه اجتماعی" مشخص می‌شود این مولفه از گویه "میزان از بین رفتن زمین‌های زراعی در نتیجه ورود گردشگران" مولفه زیست-محیطی بارگیری کرده است.
- مولفه پنجم با مقدار ویژه ۲/۶۳ و تبیین ۱۱/۴۲ درصد واریانس کل با عنوان "روابط شهر و روستا" شناسایی می‌شود. این مولفه از مولفه اجتماعی و تحولات گردشگری روستایی بارگیری کرده است.
- مولفه ششم با مقدار ویژه ۲/۱۸ و تبیین ۹/۵ درصد واریانس کل با عنوان "روابط شهر و روستا" مشخص شده و از مولفه زیست محیطی بارگیری کرده است.
- مولفه هفتم با مقدار ویژه ۲/۰۱ و تبیین ۸/۷۵ درصد واریانس کل با تحولات گردشگری روستایی همبستگی و رابطه بالایی را نشان می‌دهد. این مولفه از گویه‌های "میزان مهاجرت معکوس از شهر به این روستا" و "بهبود کیفیت محیط زیست روستاها از لحاظ بهداشت و زباله" که از مولفه‌های "روابط شهر و روستا" و "زیست-محیطی" بارگیری کرده است.

جدول ۸. ماتریس بارگویه‌های هر یک از متغیرها نسبت به عامل‌های تعیین شده (در حالت دورانی) (۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵)

متغیرها (گویه‌ها)	مولفه‌ها						
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
تأثیر گردشگران در تغییر کاربری اراضی	۰/۹۴۵	م-ز					
میزان فروش محصولات تولیدی روستا به گردشگران	۰/۷۵۸	اقتصادی					
تأثیر گردشگری در ایجاد اشتغال	۰/۷۰۹	اقتصادی					
میزان تنوع شغلی ایجاد شده در نتیجه گردشگری	۰/۶۸۲	اقتصادی					
وجود گردشگران موجب رونق اقتصادی	۰/۶۵۸	اقتصادی					
تأثیر گردشگری در بازگشت نیروی کار به روستا	۰/۴۹۳	اقتصادی					
میزان شغل‌های ایجاد شده در این روستا در ارتباط با گردشگری	۰/۸۴۶	ت-گ-ر					
وجود اقامتگاه و مهمانخانه‌های ارزش قیمت و خانه‌های اجاره‌ای	۰/۷۶۹	ت-گ-ر					
ایجاد مراکز تفریحی یا اقامتی در این روستا	۰/۷۱۱	ت-گ-ر					
میزان مشارکت مردم در بهبود و تعمیر و ساخت زیرساخت‌های گردشگری	۰/۶۰۹	م-ز					
تأثیر گردشگری در بهبود کیفیت زندگی مردم روستا	۰/۸۴۷	اجتماعی					
میزان مشارکت مردم در بهبود گردشگری روستا	۰/۷۹۶	اجتماعی					
تعداد گردشگران ورودی به روستا	۰/۷۵۲	ر-ش-ر					
ورود گردشگری تا چه حد موجب گسترش ناهنجاری شده (اختیاد انجام منکرات)	۰/۸۱۷	اجتماعی					
میزان از بین رفتن زمین‌های زراعی در نتیجه ورود گردشگران	۰/۸۱۵	م-ز					
استقبال شهرنشینان یا گردشگران از محصولات تولیدی در بازار محلی	۰/۸۴۴	ر-ش-ر					
میزان امنیت جاده‌های روستا	۰/۸۱۱	اجتماعی					
ایجاد فرصت‌هایی جهت میزبانی بین مردم و گردشگران	۰/۵۸۱	ت-گ-ر					
میزان آگاهی مردم محلی در رابطه با برخورد و تعامل با گردشگران	۰/۷۷۶	ر-ش-ر					
تأثیر گذاری معماری شهری در پدید آوردن چشم‌اندازهای (معماری) جدید	۰/۷۷۶	م-ز					
میزان مهاجرت به شهر در این روستا	-۰/۷۱۶	ت-گ-ر					
میزان مهاجرت معکوس از شهر به این روستا	۰/۵۸۱	ر-ش-ر					
بهبود کیفیت محیط زیست روستاها از لحاظ بهداشت و زباله	۰/۵۰۱	م-ز					

با توجه به نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی مولفه‌های موثر بر تحولات گردشگری در طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ مشخص شد هفت مولفه بر حسب اولویت یعنی "زیست-محیطی"، "تحولات گردشگری روستایی"، "اجتماعی"، "اجتماعی"، "روابط شهر و روستا"، "روابط شهر و روستا" و "تحولات گردشگری روستایی" بر توسعه و تحول گردشگری و روابط شهر روستا تأثیرگذار هستند. اولویت قرارگیری مولفه‌ها در جدول ۸ نشان‌دهنده اهمیت آنها در گردشگری و رابطه شهر و روستا جهت رونق این صنعت با توجه به اولویت‌های تعیین شده دارد. در این دوره هم، مجدداً مولفه زیست محیطی بعنوان مهمترین عامل از دیدگاه پاسخ دهندگان در نظر گرفته شد. اما این مولفه در دوره دوم برخلاف دوره اول، تمام گویه‌های بارگیری شده را از مولفه اقتصادی انتخاب کرده است. در نهایت تحلیل عاملی گویه‌های مختلف پرسشنامه‌ها در دوره سوم (۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵) به شرح زیر ارائه می‌گردد.

- در این دوره مولفه اول با مقدار ویژه ۶/۴۴ و تبیین ۲۷/۹۸ واریانس کل، بعد از چرخش به روش واریانس تعیین شد. مولفه اول هبستگی خوبی با مولفه اقتصادی دارد. همچنین مولفه اقتصادی از سایر مولفه‌ها همچون مولفه تحولات گردشگری روستایی و زیست محیطی بارگیری کرده است. البته در این مولفه گویه "وجود گردشگران موجب رونق اقتصادی"، مهم تلقی می‌شود.
- مولفه دوم با مقدار ویژه ۳/۲۲ و تبیین ۱۴ درصد واریانس کل با عنوان مولفه "زیست - محیطی" مشخص شده است. مولفه زیست محیطی با گویه اصلی "تاثیرگذاری معماری شهری در پدید آوردن چشم‌اندازهای (معماری) جدید" و گویه‌های فرعی "میزان از بین رفتن زمین‌های زراعی در نتیجه ورود گردشگران" و "بهبود کیفیت محیط زیست روستاها از لحاظ بهداشت و زیاله" پشتیبانی می‌شود.
- مولفه سوم با مقدار ویژه ۲/۵۹ و تبیین ۱۱/۲۸ درصد واریانس کل داده‌ها با عنوان "روابط شهر و روستا" شناخته می‌شود. گویه‌های مولفه روابط شهر و روستا یعنی "استقبال شهرنشینان یا گردشگران از محصولات تولیدی در بازار محلی"، "میزان آگاهی مردم محلی در رابطه با برخورد و تعامل با گردشگران" و "تعداد گردشگران ورودی به روستا" به همراه گویه "ایجاد فرصت‌هایی جهت مبادله فرهنگی بین مردم و گردشگران" برگرفته از مولفه تحولات گردشگری روستایی همبستگی بالایی را نشان می‌دهد.
- مولفه چهارم با مقدار ویژه ۲/۳۴ و تبیین ۱۰/۱۹ درصد واریانس کل داده‌ها بعنوان اولویت چهارم جهت توسعه و تحول گردشگری در روستاهای شهرستان رودسر در نظر گرفته شد. این مولفه با دو گویه "ورود گردشگری تا چه حد موجب گسترش ناهنجاری شده (اعتیاد، انجام منکرات)" و "میزان امنیت جاده‌های روستا" از بعد اجتماعی و گویه "تاثیر گردشگری در بازگشت نیروی کار به روستا" از بعد اقتصادی، رابطه و همبستگی بالایی دارد.

جدول ۹. ماتریس بارگویه‌های هر یک از متغیرها نسبت به عاملهای تعیین شده (در حالت دورانی) (۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵)

متغیرها (گویه‌ها)	مولفه‌ها					
	۱	۲	۳	۴	۵	۶
وجود گردشگران موجب رونق اقتصادی	۰/۸۹۲	اقتصادی				
میزان شنلهای ایجاد شده در این روستا در ارتباط با گردشگری	۰/۸۷۵	ت-گ-ر				
تاثیر گردشگری در ایجاد اشتغال	۰/۸۲۹	اقتصادی				
میزان مشارکت مردم در بهبود و تعمیر و ساخت زیرساخت‌های گردشگری	۰/۷۹۸	م-ز				
وجود اقامتگاه و مهمانخانه‌های ارزان قیمت و خانه‌های اجاره‌ای	۰/۷۸۱	ت-گ-ر				
ایجاد مراکز تفریحی یا اقامتی در این روستا	۰/۷۷۵	ت-گ-ر				
میزان تنوع شغلی ایجاد شده در نتیجه گردشگری	۰/۶۹۵	اقتصادی				
میزان فروش محصولات تولیدی روستا به گردشگران	۰/۵۸۶	اقتصادی				
تاثیر گردشگران در تغییر کاربری اراضی	۰/۵۶۳	م-ز				
تاثیرگذاری معماری شهری در پدید آوردن چشم‌اندازهای (معماری) جدید	۰/۸۶۰	م-ز				
میزان از بین رفتن زمینهای زراعی در نتیجه ورود گردشگران	۰/۷۷۹	م-ز				
بهبود کیفیت محیط زیست روستاها از لحاظ بهداشت و زیاله	۰/۷۵۹	م-ز				
استقبال شهرنشینان یا گردشگران از محصولات تولیدی در بازار محلی	۰/۸۷۲	ر-ش-ر				
میزان آگاهی مردم محلی در رابطه با برخورد و تعامل با گردشگران	۰/۶۲۱	ر-ش-ر				
تعداد گردشگران ورودی به روستا	۰/۵۷۵	ر-ش-ر				
ایجاد فرصت‌هایی جهت مبادله فرهنگی بین مردم و گردشگران	۰/۵۶۰	ت-گ-ر				
ورود گردشگری تا چه حد موجب گسترش ناهنجاری شده (اعتیاد، انجام منکرات)	۰/۸۴۵	اجتماعی				
میزان امنیت جاده‌های روستا	-۰/۵۷۶	اجتماعی				
تاثیر گردشگری در بازگشت نیروی کار به روستا	۰/۴۹۹	اقتصادی				
میزان مشارکت مردم در بهبود گردشگری روستا	۰/۸۲۲	اجتماعی				
تاثیر گردشگری در بهبود کیفیت زندگی مردم روستا	۰/۶۱۲	اجتماعی				
میزان مهاجرت به شهر در این روستا	۰/۶۰۱	ت-گ-ر				
میزان مهاجرت معکوس از شهر به این روستا	۰/۸۳۲	ر-ش-ر				

- مولفه پنجم با مقدار ویژه ۲/۲۵ و تبیین ۹/۷۶ درصد واریانس داده‌ها از بعد اجتماعی دارای اهمیت ویژه‌ای است. زیرا این مولفه با گویه‌های "میزان مشارکت مردم در بهبود گردشگری روستا" و "تاثیر گردشگری در بهبود کیفیت

زندگی مردم روستا" از بعد اجتماعی و گویش "میزان مهاجرت به شهر در این روستا" از بعد تحولات گردشگری روستایی رابطه خوبی دارد.

– و در نهایت مولفه ششم با مقدار ویژه ۲/۰۷ و تبیین ۸/۹۹ درصد واریانس کل داده‌ها در اولویت آخر جهت توسعه و تحولات گردشگری روستایی در شهرستان رودسر قرار می‌گیرد. گویش "میزان مهاجرت معکوس از شهر به این روستا" از بعد روابط شهر و روستا، همبستگی بالایی با این مولفه در طی دوره سوم (۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵) دارد. در نهایت نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی مولفه‌های موثر بر تحولات گردشگری در طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ بیانگر آن است که شش مولفه برحسب اولویت یعنی "اقتصادی"، "زیست-محیطی"، "روابط شهر و روستا"، "اجتماعی"، "اجتماعی"، و "روابط شهر و روستا" بر توسعه و تحول گردشگری و روابط شهر و روستا تاثیرگذار هستند. اولویت قرارگیری مولفه‌ها در جدول ۹ نشان‌دهنده اهمیت آنها در گردشگری روستایی و رابطه شهر و روستا جهت رونق این صنعت با توجه به اولویتهای تعیین شده دارد. در این دوره برخلاف دو دوره قبل، مولفه اقتصادی بعنوان مهمترین عامل از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در نظر گرفته شده است. زیرا این مهم با درآمدزایی روستائیان و فروش بیشتر محصولات زراعی آنها رابطه تنگاتنگ دارد و می‌تواند باعث رونق اقتصادی روستاهای شهرستان رودسر و سرریز سرمایه از شهرها به روستاهای پیرامونی آن گردد. همچنین صنعت گردشگری که بعنوان نیرو محرکه رونق اقتصادی هر ناحیه در مقیاس خرد و کلان محسوب می‌شود، نباید از مشکلات زیست - محیطی، اجتماعی آن که در رابطه تنگاتنگ بین روستائیان و گردشگران قرار دارند غافل شد. بنابراین بنا به اهمیت مولفه اقتصادی در تحولات گردشگری روستایی و نقش آن در افزایش درآمدزایی خانوارهای روستایی، مشاهده می‌شود که رابطه دو سویه شهر و روستا در اثر فرایند گردشگری متاثر از مولفه زیست محیطی در دو دوره اول و مولفه اقتصادی در دوره سوم بوده است. در نتیجه از نظر افراد پاسخ‌دهنده به سوالات، برنامه‌های توسعه گردشگری باید متضمن شرایط زیست - محیطی و اقتصادی خانوارهای روستایی باشد.

نتیجه گیری

گردشگری اساس توسعه اقتصادی و فرهنگی هر کشور است. این صنعت از اواسط قرن بیستم شروع به رشد مداوم کرده و به یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد جهانی مطرح شده است. بطوریکه در برخی از کشورها درآمدهای ناشی از گردشگری به عنوان یکی از منابع در جهت تقویت اقتصاد ملی آنها است. از اینرو افزایش درآمد کشور از بخش گردشگری به عنوان یکی از منابع عمده درآمدی از جهت اقتصادی حائز اهمیت دو چندان می‌باشد. گردشگری روستایی نوعی رابطه دو سویه بین ساکنین شهر و روستا است که نتایج آن دو طرفه است. روند رشد و افزایش هجوم به نواحی روستایی اطراف شهرها علاوه بر اثرات مثبت آن، اثرات منفی متعددی در زمینه روابط شهر و روستا داشته و توسعه گردشگری روستایی در مناطق پیرامونی شهرهای بزرگ منجر به جریان سرمایه از شهرها به روستاها و بلعکس شده است. روستاهای شهرستان رودسر نیز از این مهم بی‌تاثیر نبوده و گردشگری روستایی در این شهرستان علاوه بر گردشگران شهر رودسر، پذیرای موقت و دائمی گردشگران سایر استان‌های کشور است.

در این پژوهش عوامل موثر بر روند تحولات گردشگری روستایی و روابط متقابل شهر و روستا در شهرستان مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی گویش‌های مختلف مولفه‌های اقتصادی، زیست - محیطی، اجتماعی، تحولات گردشگری روستایی و روابط شهر روستا در طی سه دوره نشان داد که مولفه زیست-محیطی در دو دوره اول و مولفه اقتصادی در دوره سوم از اولویتهای تعیین شده توسط پاسخ‌دهندگان در راستای رابطه دوسویه شهر و روستا در طی روند تحولات گردشگری روستایی هستند. بنابراین انتظار می‌رود در راستای افزایش درآمد روستائیان و اشتغال‌زایی، بتوان از ضایعات زیست - محیطی آن کاسته شود و محیطی پاک و بدور از آلودگی برای گردشگران و ساکنان روستا به همراه داشته باشد. این دو مهم بدون انجام اقدامات فرهنگی از جمله آموزش، آگاهی و احترام به آداب و سنن بومیان روستاها غیرممکن خواهد بود. زیرا تضعیف فرهنگ بومی که از جمله منابع اصلی و اولیه گردشگری روستایی هستند با تهدید روبرو خواهد شد. بنابراین توسعه اقتصادی روستاهای این شهرستان در راستای روند تحولات شهر و روستا بدون

لحاظ کردن مولفه های زیست - محیطی و فرهنگی با شکست مواجه خواهد شد و سازمان های متولی این امر باید شناخت کافی و درست از پتانسیل های اقتصادی روستاها در راستای کاهش اثرات زیانبار زیست - محیطی و تهدید فرهنگی بومی داشته باشند.

سیاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت از آن دفاع شده است.

منابع

- افراخته، حسن؛ جلالیان، حمید و آرامی، ابراهیم. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر در رقابت پذیری گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان سرعین)، *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی*. ۱۴ (۲): ۴۵۷ تا ۴۷۲.
- امینی، عباس و زیدی، زهرا. (۱۳۹۴). تأثیرات فرهنگی گردشگری در مناطق روستایی از دید جامعه محلی (مطالعه موردی: روستای ابیانه). *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۰ (۲): ۱۳ تا ۳۲.
- انوری، محمود رضا؛ بلوچی، عثمان و هاشم زهی، ابراهیم. (۱۳۹۱). نقش محوری گردشگری روستایی در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای ناحیه تفتان، شهرستان خاش)، *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۳ (۹ و ۱۰): ۶۷ تا ۸۶.
- خسروی نژاد، محبوبه. صیدائی، اسکندر و صرامی، حسین. (۱۳۹۱). گردشگری خانه های دوم و روابط متقابل شهر و روستا، *فصلنامه اطلاعات جغرافیایی (سپهر)*، ۲۱ (۸۴): ۶۶ تا ۶۹.
- سلطانی مقدس، ریحانه. (۱۳۹۱). گذر تحولی بافت کالبدی روستاهای واقع در حوزه های کلانشهری (مطالعه موردی: مساکن روستایی - دهستان طرقله). *مجله برنامه ریزی توسعه کالبدی*. ۱ (۱): ۳۹ تا ۴۸.
- ضیائی، محمود؛ جاودان، مجتبی و کاظمی ازغدی، سیمین. (۱۳۹۳). ساماندهی فضایی مقصدهای گردشگری (شهری و روستایی) در مقیاس ناحیه ای مورد: شهرستان طرقله شاندریز. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*. ۹ (۳): ۸۳ تا ۱۱۰.
- عنابستانی، علی اکبر و مرادی، کبریا. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان محلات). *فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی*. ۴۱ (۴): ۸۱۷ تا ۸۳۱.
- غیاثوند، احمد. (۱۳۹۲). کاربرد آمار و نرم افزار SPSS در تحلیل داده ها. انتشارات تیسرا. چاپ اول، ص ۲۶۱.
- قدیری معصوم، مجتبی؛ باغبانی، حمید رضا و نورانی، حمیده. (۱۳۹۱). نقش گردشگری روستایی در روابط شهر و روستا در شهرستان طالقان. *مجله علمی - پژوهشی برنامه ریزی فضایی*، ۲ (۱): ۲۷ تا ۴۸.
- قرشی میناآباد، محمد باسط؛ مولایی هاشجین، نصرالله و یعقوبی، مهرانگیز. (۱۳۹۳). تبیین پیامدهای مکانی-فضایی گردشگری بر روستاهای شهرستان رضوانشهر. *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی*، ۲۷ (۹): ۵۳ تا ۷۷.
- لطفی، حیدر؛ مرادی، ابوالفضل؛ خلیفه، ابراهیم و حقیقی مطلق، زهرا. (۱۳۹۵). تبیین اثرات گردشگری در پایداری روستایی (مورد مطالعه: روستای شمشک، استان تهران). *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی*. ۱۱ (۳۷): ۱۳۳ تا ۱۴۹.
- منصورفر، کریم. (۱۳۸۸). روش های پیشرفته آماری همراه با برنامه های کامپیوتری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، ص ۴۵۹.
- نظریان، اصغر. زال نژاد، کاوه، میرزائزاد، رضا. (۱۳۹۴). تحلیل اثرات گردشگری بر روند توسعه روستا شهرها مورد: سرعین. *فصلنامه اقتصادی فضا و توسعه روستایی*. ۴ (۱۳): ۱۲۷ تا ۱۵۲.
- Eshraghi Samani, R.Malekshahi, SH., Poursaeed, A. (2016). Development Strategies for Rural Tourism in Mishkhas Village, *International Journal of Agricultural Management and Development (IJAMAD)*. 6 (3): 257-264.
- Khorasani, M.A.Hatami, L., Kiakojoori, D. (2017). Strategic Planning of Rural Tourism Development Using SOAR Model: A Case Study of Kandovan Village. *Journal of Sustainable Rural Development*. 1(2): 171-188.
- Neumeier, S., Pollermann, K.(2014). Rural tourism as promoter of rural development-prospects and limitations: case study findings from a pilot project promoting village tourism, *European Countryside*. 6 (4): 270-296.

- Rahmani Seryasat, M.Hajilo, M.Karimian, T.and Hajari, B. (2013). The Study of Tourism Effects in Rural Development and the Villagers' Attitude Subject to Rural Tourism Results, *Life Science Journal*. 10 (5s): 528-533.
- Sasu, K.A., Epuran G. (2016). An overview of the new trends in rural tourism, *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. 9 (58): 119-126.
- Soltani Moqadas.R.(2018). The Role of Rural Tourism in Sustainable Rural Development: A Case Study of Shandiz Rural Region, Khorasan Razavi Province, Iran. *Journal of Sustainable rural development*. 2 (1-2): 61-76.
- Yacob, S.Erida.Siregar A.P. & Kasuma, J. (2020). A model of rural tourism visiting intention: tourism impact and local community with competitive advantage perspective in Jambi province. Indonesia, *Journal of Critical Reviews*. 7(12): 1225-1230.
- Ziaee, M.Javdan, M. & Kazemi, S. (2014). Spatial organizational arrangement of tourism destinations (rural-urban) at regional level Case: Torgabeh Shandiz. *Space Economy and Rural Development*. 9 (3): 83-110.